

LESZEK BEDNORZ¹, MAŁGORZATA KLIMKO¹, GRZEGORZ MACIOROWSKI²,
WOJCIECH ANTKOWIAK¹, SŁAWOMIR JANYSZEK¹, PIOTR GÓRSKI¹,
PAWEŁ URBAŃSKI¹

WALORY PRZYRODNICZE REZERWATU „KOLNO MIĘDZYCHODZKIE”

*Z¹Katedry Botaniki
oraz z²Katedry Zoologii
Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu*

ABSTRACT. The paper presents the natural values of the nature reserve “Kolno Międzychodzkie” (Wielkopolska). The lists of protected and rare plants and animals are given and other natural curiosities of this object are underlined.

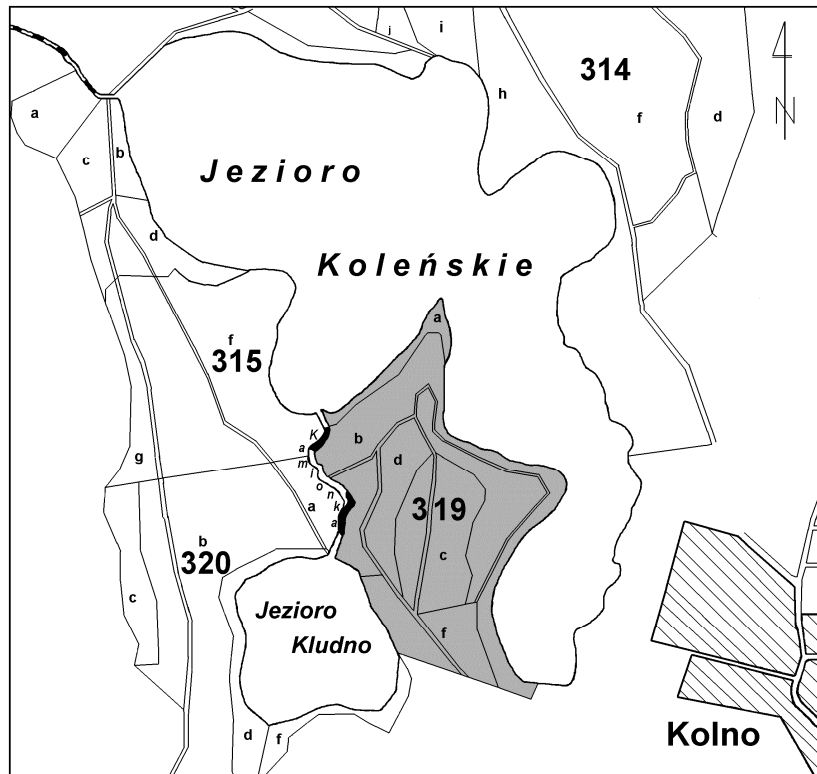
Key words: reserve “Kolno Międzychodzkie”, flora, old trees, fauna, landscape

Wstęp

Rezerwat przyrody „Kolno Międzychodzkie” jest położony w zachodniej części Pojezierza Poznańskiego, w dolinie Warty, około 5 km na wschód od Międzychodu. Rezerwat utworzono w 1959 roku (Zarządzenie... 1959), w celu zachowania fragmentu naturalnego lasu liściastego malowniczo położonego między dwoma jeziorami: jeziorem Kludno i Jeziorem Koleńskim połączonymi rzeką Kamionką (ryc. 1).

Ze względu na dominujące ekosystemy rezerwat należy do typu rezerwatów lasów i borów (L), podtypu lasów nizinnych (lni), natomiast według głównego przedmiotu ochrony obiekt zaliczono do typu rezerwatów florystycznych (Fl), podtypu krzewów i drzew (kd).

Rezerwat obejmuje obszar 14,77 ha, z czego 14,55 ha zajmują ekosystemy leśne, a 0,22 ha drogi. W jego skład wchodzi wydzielenia 319 a, b, c, d, f Nadleśnictwa Międzychód, Obrębu Międzychód, Leśnictwa Kolno.

Ryc. 1. Lokalizacja rezerwatu przyrody „Kolno Międzychodzkie” — teren rezerwatu
 Fig. 1. Location of nature reserve “Kolno Międzychodzkie” — area of reserve

Budowa geologiczna i rzeźba terenu

Obszar rezerwatu został ukształtowany w fazie poznańskiej zlodowacenia bałtyckiego. Pod względem geomorfologicznym rezerwat należy do form określanych jako wysoczyzna morenowa falista. Na obrzeżach obiektu można wyróżnić zaczątek równiny torfowej. Omawiany teren cechuje się wyraźnie urozmaiconą rzeźbą o dość dużych deniwelacjach. Szczególnie interesujące są strome stoki schodzące w kierunku Jeziora Kolenie w wschodniej części rezerwatu.

Zbiorowiska roślinne i drzewostany

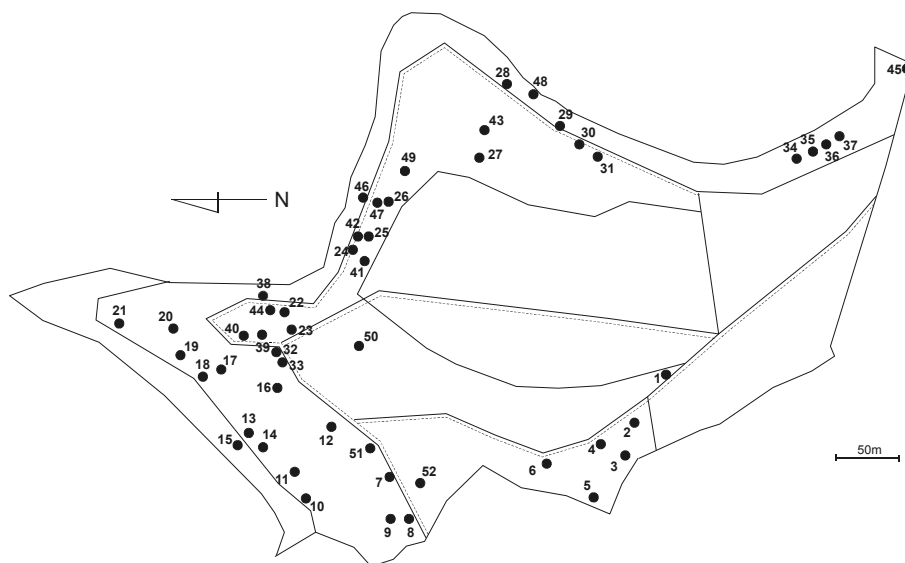
Na terenie rezerwatu wyróżniono następujące zespoły roślinne:
Galio sylvatici-Carpinetum betuli Oberd. 1957 – łąka środkowoeuropejska,
Ficario-Ulmetum minoris Knapp 1942 em. J. Mat. 1976 – łąka wiązowo-jesionowa,

Chelidonio-Robinetum Jurko 1963 – laski robiniowe,
Ribeso nigri-Alnetum Sol-Görn. (1975) 1987 – ols porzeczkowy,
Salicetum pentandro-cinereae (Almq. 1929) Pass. 1961 – zarośla lozowe.

Zbiorowiska leśne będące głównym przedmiotem ochrony rezerwatu „Kolno Międzychodzkie” są różnie zachowane – od dobrze wykształconych płatów olsu (oddz. 319 a), łągu wiązowo-jesionowego i grądu (oddz. 319 b), przez grądy zniekształcone nasadzeniami sosny (oddz. 319 c), aż po sztuczne laski robiniowe (oddz. 319 f) na południowym skraju rezerwatu od strony wsi Kolno (ryc. 2). Najcenniejsze fitocenozy i drzewostany zajmują wydzielenie 319 b. Jego północno-zachodnią i północną część zajmują duże powierzchnie dobrze wykształconych płatów łągu *Ficario-Ulmetum minoris* z ogromnymi dębami szypułkowymi *Quercus robur*, których wiek jest szacowany na 300-500 lat, oraz wiązami – polnym i szypułkowym (*Ulmus minor*, *U. laevis*), z pięknie wykształconymi korzeniami skarpowymi. Najlepiej zachowane płaty grądu *Galio sylvatici-Carpinetum betuli* występują we wschodniej części rezerwatu, na stokach schodzących w kierunku Jeziora Koleńskiego. Niewątpliwą osobliwością drzewostanów obu zbiorowisk leśnych jest obecność kilkudziesięciu drzew o znacznych rozmiarach, które podnoszą walory krajobrazowe tego obiektu (tab. 1, ryc. 3). Opisanie powyżej zbiorowiska leśne są też siedliskiem licznych gatunków rzadkich oraz chronionych roślin i zwierząt.

Tabela 1
Zestawienie okazałych drzew w rezerwacie „Kolno Międzychodzkie
List of magnificent trees of “Kolno Międzychodzkie” reserve

Nr drzewa Tree number	Obwód Circum- ference (m)	Nr drzewa Tree number	Obwód Circum- ference (m)	Nr drzewa Tree number	Obwód Circum- ference (m)	Nr drzewa Tree number	Obwód Circum- ference (m)
<i>Quercus robur</i>		16	4,80	<i>Fagus sylvatica</i>		<i>Acer platanoides</i>	
1	3,50	17	4,00	32	2,70	44	3,40
2	3,60	18	3,90	33	2,60	<i>Tilia cordata</i>	
3	3,40	19	5,05	34	3,10	45	3,00
4	5,10	20	4,50	35	2,65	<i>Fraxinus excelsior</i>	
5	3,40	21	3,20	36	2,90	46	2,70
6	6,30	22	3,30	37	2,80	47	2,35
7	6,85	23	3,40	<i>Acer pseudoplatanus</i>		48	2,15
8	6,50	24	3,40	38	3,05	<i>Larix decidua</i>	
9	4,05	25	3,90	39	3,10	49	2,40
10	3,20	26	3,20	40	2,40	50	2,45
11	4,30	27	4,80	41	2,90	<i>Abies alba</i>	
12	7,05	28	3,10	42	2,55	51	2,50
13	3,80	29	5,15	43	2,40	<i>Ulmus minor</i>	
14	3,55	30	3,40			52	2,70
15	5,10	31	3,10				

Ryc. 3. Rozmieszczenie okazałych drzew w rezerwacie przyrody „Kolno Międzychodzkie” (patrz tab. 1)

Fig. 3. Distribution of magnificent trees in nature reserve “Kolno Międzychodzkie” (see Table 1)

Flora

Na terenie rezerwatu stwierdzono 136 gatunków roślin naczyniowych, 38 gatunków mchów oraz dwa gatunki wątrobowców (Bednorz 2003, Urbański i Górski 2003).

Gatunki chronione

Na obszarze rezerwatu występują dwa gatunki objęte ochroną ścisłą – bluszcz pospolity (*Hedera helix* L.) i paprotka zwyczajna (*Polypodium vulgare* L.) oraz sześć taksonów objętych ochroną częściową – konwalia majowa (*Convallaria majalis* L.), przylaszczka pospolita (*Hepatica nobilis* Schreb.), przytulia (marzanka) wonna (*Galium odoratum* (L.) Scop.), porzeczką czarna (*Ribes nigrum* L.), kalina koralowa (*Viburnum opulus* L.) i kruszyna pospolita (*Frangula alnus* Mill.).

Bluszcz pospolity występuje dość licznie (12 stanowisk) w oddz. 319 b, c, d, f, najczęściej płożąc się na glebie, rzadziej wspinając się na pnie drzew (ryc. 4). Nie spotkano okazów starych oraz kwitnących. Pojedynczy okaz paprotki zwyczajnej odnaleziono w oddz. 319 b, w grądzie na zboczu we wschodniej części rezerwatu, poniżej dorodnego modrzewia. Mało liczebne populacje konwalii majowej występują w płatach grądu we wschodniej części rezerwatu, oddz. 319 b oraz w płatach łągu, oddz. 319 d. Przylaszczka pospolita jest bez wątpienia najliczniej występującym gatunkiem chronionym na terenie rezerwatu. Rośnie obficie w płatach łągów wiązowo-jesionowych i grądów w oddz. 319 b oraz sporadycznie w oddz. 319 f (blisko jeziora Kludno). Marzanka wonna

występuje głównie w grądach we wschodniej części opisywanego obiektu (oddz. 319 b). Jedno skupisko odnaleziono w oddz. 319 f w pobliżu Jeziora Kludno. Porzeczka czarna występuje dość licznie w płatach olsu porzeczkowego w oddz. 319 a – największe skupisko (1-2 ary) w pobliżu ujścia Kamionki do Jeziora Koleńskiego, również w oddz. 319 b na brzegu jeziora Kludno przy ujściu Kamionki. Kalina koralowa występuje nielicznie na dwóch stanowiskach w oddz. 319 a i b. Pojedyncze osobniki kruszyny pospolitej odnaleziono w łągu wiązowo-jesionowym w oddz. 319 b. Nie odnaleziono natomiast kopytnika pospolitego (*Asarum europaeum* L.), notowanego tu jeszcze w 1994 roku (**Janyszek i Król** 1994).

Gatunki lokalnie rzadkie

Rzadkie gatunki roślin nie chronione prawnie są reprezentowane przez: czerniec gronkowy (*Actaea spicata* L.) występujący dość licznie (około 200 osobników, najczęściej w małych grupach od kilku do kilkunastu), głównie na stokach południowo-wschodniej części rezerwatu (sporadycznie w części zachodniej i północnej), fiołek przedziwny (*Viola mirabilis* L.), którego kilka okazów odnaleziono w sąsiedztwie alei kasztanowców na granicy wydziałów „b” i „f” (południowa część rezerwatu) oraz przez rzadką na niżu olszę szarą (*Alnus incana* (L.) Moench), której kilkadziesiąt okazów występuje u ujścia Kamionki z jeziora Kludno. Czerniec gronkowy został uznany w Wielkopolsce za gatunek zagrożony, natomiast fiołek przedziwny za gatunek rzadki (**Żukowski i Jackowiak** 1995). Za gatunki lokalnie rzadkie na terenie Nadleśnictwa Międzychód zostały uznane zawilec gajowy (*Anemone nemorosa* L.) i zawilec żółty (*A. ranunculoides* L.) występujące nielicznie w płatach łągu i grądu w oddz. 319 b (Program Ochrony... 2002).

Neofity

Na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie zaledwie trzech neofitów: robinii akacjowej (*Robinia pseudacacia* L.), niecierpka drobnokwiatowego (*Impatiens parviflora* DC.) oraz prostozębu równońskiego (*Orthodontium lineare* Schwaegr.).

Pierwszy z wymienionych gatunków został na terenie rezerwatu wprowadzony sztucznie i obecnie tworzy zwarty drzewostan w wydzieleniu 319 f, a na terenie wydziałów 319 c oraz 319 d występuje w postaci domieszki w warstwie drzew.

Drugi z gatunków – niecierpek drobnokwiatowy, to roślina znana z terenu całej Polski niżowej jako gatunek agresywnie wnikający do wszystkich typów mezofilnych lasów. W rezerwacie „Kolno Międzychodzkie” występuje on bardzo nielicznie, co wydaje się świadczyć o stosunkowo dobrej kondycji ekosystemów rezerwatu i o braku podatności większości jego zbiorowisk na zjawiska degeneracji.

Trzeci gatunek to neofityczny mech, który w 1980 roku został po raz pierwszy stwierdzony w Polsce na Helu (**Ochyra** 1982), a obecnie jest gatunkiem coraz częściej spotykanym w północno-zachodniej, zachodniej i południowo-zachodniej części kraju (m.in. **Fudali** 1993, **Rusińska i Urbański** 1993). W omawianym rezerwacie gatunek ten znaleziono w trzech różnych miejscach, tj. w wydzieleniach 319 b – na próchniejących kłodach dębu, 319 d – na próchniejącym pniaku dębowym oraz w północnej części rezerwatu, na cyplu na granicy wydziału 319 a oraz 319 b – na rozkładającym się drewnie kłody buka.

Fauna

Na terenie rezerwatu prowadzono dotąd wyłącznie obserwacje ornitologiczne, stąd jedynie awifauna tego obiektu jest dobrze poznana. Lista chronionych ptaków gniazdujących w rezerwacie i zalatujących obejmuje 50 gatunków. Są wśród nich gatunki umieszczone w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt (łęczak *Tringa glareola*, świstun *Anas penelope*, batalion *Philomachus pugnax*, bąk *Botaurus stellaris*) oraz gatunki uznane za lokalnie rzadkie (gągoł *Bucephala clangula*, nurogęs *Mergus merganser*, dzięcioł średni *Dendrocopos medius*, zniczek *Regulus ignicapillus*). Niektóre występujące na terenie rezerwatu gatunki zostały ujęte w porozumieniach i konwencjach międzynarodowych. Należą do nich: batalion *Philomachus pugnax*, zimorodek *Alcedo atthis*, dzięcioł średni *Dendrocopos medius*, kormoran czarny *Phalacrocorax carbo* i gęs białoczerna *Anser albifrons*.

Szczegółowy wykaz chronionych gatunków ptaków (*Aves*) rezerwatu przedstawia się następująco: myszołów (*Buteo buteo*) – 1 para; krogulec (*Accipiter nisus*) – zalatujący; gągoł (*Bucephala clangula*) – prawdopodobnie lęgowy, lęgowy w okolicy, lokalnie rzadki; świstun (*Anas penelope*) – przelotny, PCKZ (=Polska Czerwona Księga Zwierząt); perkoz dwuczuby (*Podiceps cristatus*) – lęgowy; bąk (*Botaurus stellaris*) – gniazdowy na Jeziorze Bielskim, PCKZ, Dyrektywa (=Dyrektywa Rady Wspólnoty Europejskiej dotycząca Ochrony Dzikich Ptaków); łąbiedz niemy (*Cygnus olor*) – gniazdowy w okolicy; nurogęs (*Mergus merganser*) – zalatujący, lokalnie rzadki; czajka (*Vanellus vanellus*) – przelotny; samotnik (*Tringa ochropus*) – zalatujący; łęczak (*Tringa glareola*) – zalatujący, PCKZ; batalion (*Philomachus pugnax*) – zalatujący, PCKZ, Dyrektywa, konwencja bońska; dzięcioł średni (*Dendrocopos medius*) – 2-3 pary, lokalnie rzadki, Dyrektywa, konwencja berneńska; dzięcioł duży (*Dendrocopos major*) – lęgowy; dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*) – lęgowy; dzięciołek (*Dendrocopos minor*) – lęgowy w okolicy, zalatujący; sikora uboga (*Parus palustris*) – lęgowa; czarnogłówka (*Parus montanus*) – lęgowa w okolicy, zalatująca; bogatka (*Parus major*) – lęgowa; modraszka (*Parus caeruleus*) – lęgowa; pełzacz leśny (*Certhia familiaris*) – lęgowy; pełzacz ogrodowy (*Certhia brachydactyla*) – lęgowy; kowalik (*Sitta europaea*) – lęgowy; pierwiosnek (*Phylloscopus collybita*) – lęgowy; świstunka (*Phylloscopus sibilatrix*) – lęgowa; mysikrólik (*Regulus regulus*) – lęgowy; kapturka (*Sylvia atricapilla*) – lęgowa; kukułka (*Cuculus canorus*) – prawdopodobnie lęgowa; muchołówka szara (*Musciscapa striata*) – lęgowa; skowronek (*Alauda arvensis*) – lęgowy w najbliższej okolicy, przelotny; zniczek (*Regulus ignicapillus*) – lęgowy, 1 para, lokalnie rzadki; potrzos (*Emberiza schoeniclus*) – lęgowy; strzyżyk (*Troglodytes troglodytes*) – lęgowy; kos (*Turdus merula*) – lęgowy; śpiewak (*Turdus philomelos*) – lęgowy; zięba (*Fringilla coelebs*) – lęgowa; jer (*Fringilla montifringilla*) – przelotny; czyż (*Carduelis spinus*) – zimujący, przelotny; drożdżik (*Turdus iliacus*) – przelotny; dymówka (*Hirundo rustica*) – lęgowa w okolicy, zalatująca; siniak (*Columba oenas*) – lęgowy w najbliższym sąsiedztwie rezerwatu, zalatujący; turkawka (*Streptopelia turtur*) – lęgowa, 1 para; trzciniak (*Acrocephalus arundinaceus*) – lęgowy na obrzeżach rezerwatu, minimum 4 pary; trzcinniczek (*Acrocephalus scirpaceus*) – lęgowy; rudzik (*Erithacus rubecula*) – lęgowy; szpak (*Sturnus vulgaris*) – lęgowy; kruk (*Corvus corax*) – lęgowy w sąsiedztwie rezerwatu, zalatujący; puszczyk (*Strix aluco*) – lęgowy, 1 para; zimorodek (*Alcedo atthis*) – zalatujący, Dyrektywa, konwencja berneńska; kormoran czarny (*Phalacrocorax carbo*) – zalatujący, Dyrektywa.

Przy okazji prowadzenia prac botanicznych na terenie rezerwatu, latem 2003 roku, stwierdzono również występowanie objętych ochroną zwierząt następujących grup: ssaki (*Mammalia*): bóbr europejski (*Castor fiber*), wiewiórka (*Sciurus vulgaris*), kret (*Talpa europaea*); gady (*Reptilia*): zaskroniec (*Natrix natrix*), padalec zwyczajny (*Anguis fragilis*); płazy (*Amphibia*): rzekotka drzewna (*Hyla arborea*); ślimaki (*Gastropoda*): ślimak winniczek (*Helix pomatia*).

Zagospodarowanie turystyczne rezerwatu

Przez rezerwat przebiegają dwa znakowane szlaki turystyczne: czerwony (Kamionka – rezerwat „Kolno Międzychodzkie” – Międzychód [Bielsko]; długość 8,1 km) i czarny (rezerwat „Kolno Międzychodzkie” – Kolno – Bielsko – Międzychód Letnisko; długość 12,9 km). Szlak czerwony jest dobrze oznakowany i prowadzi wyraźną drogą od południowego skraju rezerwatu na północ przez lasy robiniowe i zniekształcone grądy z sosną w drzewostanie, po czym skręca na zachód, prowadząc do potężnych buków, dębów i wreszcie wiązków polnych z korzeniami szkarpowymi nad Kamionką (ryc. 5). Przez kładkę na Kamionce szlak czerwony opuszcza rezerwat. Tu zostało zlokalizowane miejsce wypoczynku oraz tablica informacyjna Nadleśnictwa. Szlak czarny rozpoczyna się przy kładce na Kamionce. Biegnie najpierw na północ, równoległe do malowniczej Kamionki, a następnie skrajem olsu i łągi wiązowo-jesionowego wychodzi na podmokły półwysyp wrzynający się w Jezioro Koleńskie. Z półwyspu szlak biegnie na południe wzdłuż brzegów Jeziora Koleńskiego przez malowniczy las liściasty, opuszczając rezerwat przy południowym brzegu jeziora, gdzie lasy rezerwatu przechodzą płynnie w dawny park dworski w Kolnie. Szlak czarny na terenie rezerwatu ma długość 2,2 km i jest o 0,5 km dłuższy od szlaku czerwonego. Wąska ścieżka, którą wiedzie czarny szlak, jest miejscami niewyraźna, podobnie jak jego oznakowanie na drzewach. Szlak jest atrakcyjny, niewątpliwie wart odnowienia. Ruch turystyczny na terenie rezerwatu jest niewielki, przy czym koncentruje się na czerwonym szlaku, natomiast czarny szlak jest odwiedzany sporadycznie.

Podsumowanie

Rezerwat przyrody „Kolno Międzychodzkie” chroni jeden z najokazalszych drzewostanów w okolicy, z dużą ilością drzew o rozmiarach pomnikowych, przede wszystkim dębów szypułkowych. Położenie rezerwatu pomiędzy dwoma jeziorami i malowniczą rzeką Kamionką, pofalowana rzeźba terenu o dużych deniwelacjach oraz okazałe drzewostany stanowią o jego dużej wartości krajobrazowej (ryc. 6). Rezerwat jest również miejscem bytowania licznych chronionych i rzadkich gatunków roślin i zwierząt, w szczególności ptaków.

Literatura

- Bednorz L.** (2003): Flora i roślinność rezerwatu Kolno Międzychodzkie. Maszyn. Katedra Botaniki AR, Poznań.
- Fudali E.** (1993): Current distribution of *Orthodontium lineare* (Musci, Bryaceae) in Poland. *Fragm. Florist. Geobot.* 38, 1: 159-162.
- Janyszek S., Król S.** (1994): Aktualny stan rezerwatu przyrody o nazwie „Kolno Międzychodzkie” w porównaniu do walorów przyrodniczych opisanych w dokumentacji stanu wyjściowego (utworzenia rezerwatu) – badania geobotaniczne. Maszyn. Urząd Wojewódzki, Poznań.
- Ochyra R.** (1982): *Orthodontium lineare* Schwaegr. – a new species and genus in the moss flora of Poland. *Bryol. Beitr.* 1: 23-36.
- Program Ochrony Przyrody Nadleśnictwa Międzychód na lata 2002-2004. (2002). Pracownia Ochrony Przyrody Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- Rusińska A., Urbański P.** (1993): Nowe stanowiska *Orthodontium lineare* Schwaegr. i *Campylopus introflexus* (Hedw.) Brid. na Pomorzu Zachodnim. *Bad. Fizjogr. Pol. Zach. Ser. B*, 42: 225-227.
- Urbański P., Górski P.** (2003): Flora mchów i wątrobowców rezerwatu Kolno Międzychodzkie. Maszyn. Katedra Botaniki AR, Poznań.
- Zarządzenie nr 143 Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 4 maja 1959 r. w sprawie uznania obiektu za rezerwat przyrody. (1959). M. P. nr 51, poz. 237.
- Żukowski W., Jackowiak B.** (1995): Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Zachodniego i Wielkopolski. *Pr. Zakł. Takson. Rośl. UAM* 3.

THE NATURAL VALUES OF RESERVE “KOLNO MIĘDZYCHODZKIE”

S u m m a r y

The nature reserve “Kolno Międzychodzkie” is situated in the western part of Great Poland. The reserve was established in 1959 to protect a fragment of natural deciduous forest picturesquely placed between two lakes Kludno and Koleńskie. Its vegetation has been differentiated into five plant associations. The most valuable of them are *Ficario-Ulmetum minoris* and *Galio sylvatici-Carpinetum betuli*, with many magnificent old oaks and other tree species. 136 vascular plant species including eight protected by law and four locally rare together with 40 cryptogamic species have been recorded. The reserve area is also faunistically rich. The total of 57 protected animal species from different groups have been noted. 50 of them are birds including four species from Polish Red Book. The reserve with its neighbourhood is also a nice place for hiking. Two tourist marked footpaths crossing the area allow to admire the unique landscape of the “Kolno Międzychodzkie” reserve.

Adres do korespondencji: Leszek Bednorz, Katedra Botaniki, Akademia Rolnicza im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 71 C, 60-625 Poznań, e-mail: lbednorz@au.poznan.pl